

ב"ה

Our Mother **Yehudis**

Rebbetzin Yehudis Heller A"H

For her 30th Yahrtzeit

II Sivan 5782

First published for the Shloshim

In honor of the 30th (Shloshim) since the passing of our late mother, Rebbetzin Sarah Tushna (Yehudis), of blessed memory, daughter of Gershon, we would like to describe certain aspects of her unusual character. This can also be considered as fulfilling the Mitzva of honoring our mother. It will certainly make it easier for us and others to fill the Scriptural instruction: “And the living shall take to heart.”

We have not attempted to offer a complete description of her personality. Instead, we have chosen to relate various happenings in details of her conduct. Although few in number, they represent, in our opinion, an array of outstanding expressions of what made her unique.

Our late mother viewed Torah education and communicating Torah knowledge as her purpose in life. We hope that the following will help her even now to be what she always was - a role-model and source of inspiration to many. For when “her children - and all her students - “remain alive” in accordance with the “Torah of life,” then “she, too, remains alive.” May this be to the point of literal physical life, when “They shall awake and sing, those that rest in the dust.”

“SHE WORKED WITH WILLING HANDS”

Although her refined nature constantly attracted her to the world of books and learning, she always realized that she should set aside her individual desires in order to dedicate her entire energy to her role as a Jewish mother.

With great devotion she would busy herself with the affairs of the household and caring for her children, without ever seeking excuses or reasons to place responsibility upon others. On the contrary, she felt and viewed this as her primary role, to be the cornerstone of the home and mother to her children in the fullest sense of the word. So well did she succeed in devoting her desires and thoughts to her role in the home that, even when she had to go out to teach or give a lecture, she considered it as something out of character – although by nature she loved books and learning.

She had great respect for her husband, our father, even in the most minor details. Whenever she sensed that something might be hard for him, it did not even occur to her to bother him with it. And she tried to ensure that others would relate to him likewise.

“A WOMAN OF WISE HEART”

Her convictions were firm and her outlook clear. She had exceptionally good sense about how life should be conducted and concerning life's problems in general, and particularly in regard to Yiddishkeit, Torah and Chassidus. In her spare-time role as teacher, educator and lecturer to women, many would seek her advice on complex personal problems, and her advice was always clear and illuminating.

At the same time, she treated gently all who came to benefit from her understanding. Her relationship with her students was the same, with gentleness, simplicity and a smile on her face.

In every aspect of life, her rule was that only what directly concerned Yiddishkeit had significance, while everything else was unimportant. She was always full of joy, brushing aside all difficulties with a smile or joke. She could always determine what should be encouraged and what discouraged, and what was important and what secondary, all without ostentation and show.

Despite her determination and firm convictions, she utterly subordinated herself towards her husband, deferring to his opinions in every detail, great or small.

REBBETZIN YEHUDIS HELLER A"H

She was utterly devoid of the three main damaging faults – jealousy, lust and pursuit of honor. Nor did anger, pride or other character faults have any place in her home. Although she occupied a highly honored place in her community, and her reputation also reached well beyond her community, it gave her no sense of pride or hardness whatsoever. She regarded herself as a very ordinary woman (“*a poshete Yiddeneh*,” as she would say).

When talking with other women, she would conceal her knowledge. This went so far that when she would hear anyone discussing some Midrash or teaching of our Sagas, she would listen intently as if she was hearing it for the first time in her life and have nothing to add on the subject – even if she had actually taught it to others and knew it thoroughly in far greater detail and depth than what she was now hearing. Only when asked about it when she explained it as much as necessary.

During the first year after her marriage, her husband studied Chassidus under one of the elder Chassidim in Yerushalayim. Throughout the lesson, she would sit on the side listening to the lesson, with the same Chassidus text that they were studying in front of her. That winter, she managed to study through the first three parts of Tanya and reviewed them several times. She also managed to study several Maamarim in Derech Mitzvosecha by the Tzemach Tzedek, among them the longest and most profound – “Shoresh Mitzvas HaTfila” and “Mitzvas Haamanas Elokus,” and also parts of the Alter Rebbe’s Likkutei Torah.

On her own she studied Likkutei Sichos of the Rebbe, shlita. Only the first four volumes had then been published, and no bookstore in Yerushalayim stocked them. It took considerable effort to obtain three volumes privately. She loved reading the previous Rebbe’s Likkutei Dibburim and was deeply interested in all the stories about the Rebbeim and Chassidim.

She also delved into the study and understanding of Torah works by other great Torah authorities, fulfilling the dictum of our rabbis: “Accept the truth from whoever says it.” During the first year after her marriage, she would go every Friday night after the Shabbos meal to visit the “*tisch*” of various Chassidic courts (such as Slonim, Toldos Aharon, the Breslover Chassidim at Shalosh Seudos etc.). She was deeply interested in everything connected with Chassidus and customs of Tzaddikim and their Chassidim.

Interestingly, the first time she attended a Farbrengen of the Rebbe, shlita, on Shabbos, Chai (18th) Ellul, the Rebbe’s first words were about the saying that “Chai Ellul injects inspiration into Ellul... into the service of G-d expressed in the words ‘Ani l’Dodi li.’” The Rebbe explained that this saying refers both to the general Chassidic movement – “Ellul” - and to Chassidic Chabad – “Ani l’Dodi v’Dodi li.”

By the time she came for the month of Tishrei to the Rebbe, shlita, she already had a wide-

OUR MOTHER YEHUDIS

ranging and profound knowledge of Chassidic Philosophy and everything connected with Chassidus. She successfully developed her special talent for understanding and feeling subjects in depth, even on fine points of Chassidic philosophy. She understood very well the Sichos of the Rebbe, shlita, at the Farbrengens, to the extent that she could repeat them effortlessly. Starting from her very first Farbrengens, she would repeat and explain to younger neighbors, between Sichos, what the Rebbe had said.

Over the years, she scarcely missed any Farbrengens or Sichos of the Rebbe, shlita. In the early years, she would go herself, while later, when they could be heard by phone, she would listen at home for many hours. Often, after the end of the Sicha, she would listen to the repetition of the tape over and over again. Her thirst and yearning for the Rebbe's words were amazing; in fact, this alone was enough to realize what an exceptional personality she was.

She understood everything in depth and sensitive profoundly to its inner essence, like great Chassidim.

“WHAT SHE SAID WAS WHAT SHE FELT ON HER HEART”

The most important role for a speaker, she would say, is to believe what he says, not just to see what is suitable and customary in the place where he speaks. It is vital that the speaker's words ring true within himself, she would say, and on this point one can easily see how the Rebbe, shlita, is unique in our generation, as is very obvious from his Sichos at Farbrengens. Whoever hears him, even for the first time and even without understanding what he says, realizes immediately that he believes and is wholeheartedly sincere and what he's saying – *“Der Yid gloibt in voss er zogt”* (“He believes what he says”).

“I DWELL AMONG MY PEOPLE”

When participating in gatherings, she aimed and tried to ensure that the conversation have a spiritual content. If it happened to slide into ordinary worldly subjects, it would bother her. But she never let those around her feel it, acting outwardly as if the talk interested her, so as not to insult anyone, G-D forbid.

“IN HIS SHADOW, I DESIRED TO STAY”

Coming to the Rebbe, shlita, in Elul 5730, for the first time, with her father and their young baby, they lived for three months – including the month of Tishre – under extremely difficult

conditions. Although the weather was unbearably hot, their single tiny room had no air-conditioner or refrigerator, and the kitchen was almost inside the bathroom. Nevertheless, she never complained, accepting everything lovingly.

“PARSHAS VAYECHI”

At Seminary she taught Chumash Bereishis, besides her lectures on the five Megalos and on various concepts in Yiddishkeit. Amazingly, however, she would say that she was capable of teaching all of Chumash Bereishis except for the Parsha “Vayechi” (“he **lived**”). Even when she taught her own children Chumash, she would skip this Parsha. She never explained why; certainly it was no difficulty in the explanation of the text or the like that bothered her. Perhaps her heart sensed something without realizing what it was...

Before telling about her final illness, we would like to mention Hashem’s kindness to her 22 years before. The day she gave birth to her oldest son, immediately after the birth, a malignant tumor was discovered. That Friday night, before the Shalom Zachor, the doctor told her father that she had no more than two weeks left to live... As our Rebbeim would say, the Torah gives permission to doctors to heal, but not to impart despair. Thank G-d, after an operation, she had a complete recovery and lived another 22 years, minus three days... No vestige remained of that illness, and it had no connection with her final illness.

We find a similar story in the Gemara (Bava Basra 11a) about a volunteer collector for charity called Binyomin Hatzaddik. In a year of drought, he used his own money to save the lives of a woman and her seven children, despite his difficult financial situation. Later, when he became critically ill, the ministering angel said before G-d: “Master of the world! You have said that whoever preserves one Jewish life is as if he has preserved an entire world. If so, should Binyomin Hatzaddik, who kept alive a woman and her seven children, died at an early age?” Immediately, the decree was revoked and he lived another 22 years!

In the Zohar (Parshas Balak, quoted in the commentaries to Ein Yaakov in Bava Basra, *ibid.*), too, we find such a story about the Tanna, Rabbi Yosei, to whose life 22 years were added to enable him to teach his young son Torah. The MaHaRaShA, in his commentary to Bava Basra, explains the significance of 22 years: The Torah calls this number of years “a few years,” as Rivka told Yaakov “You shall stay with him for a few days” (as RaShI explains), and Yaakov stayed there for 22 years! In Ben Yehoyada [by the “Ben Ish Chai”], further explanations are given, based on the Kabbala (see also by the Bava Basra 88b, where it states that the Bracha depends upon the number 22, corresponding to the 22 letters of the Hebrew alphabet in which the Torah is written).

OUR MOTHER YEHUDIS

From the total span of 22 extra years, our late mother was missing three days. However, holy Torah sources state that the concept of “Lavud” [within the space of three fist-breadths is considered as if they do not intervene] can apply, in various spiritual matters, even in time, so that three days can be considered “lavud” [making up the full total of 22 years]. So, the Almighty, who causes everything to happen, brought about her passing on Erev Shabbos Kodesh, and she was laid to rest that same day after midday.

During those 22 years, our mother managed to teach not only her “young son” (like Rabbi Yosei), but hundreds and thousands of students (at several Jewish schools – Beth Rivkah, Machon Chana, Sarah Schenirer, Bais Yaakov D’Gur, Puppa etc.), and left behind dozens, possibly hundreds, of tapes of her lessons and lectures.

SARAH’S LIFE COMPRISED “FULL DAYS”

Her lifespan of 42 years and a month, minus three days, represents a special level of completeness:

Everyone, the Baal Shem Tov says (Degel Machaneh Efraim, Parshas Mas’ei), from birth until passing, has to undergo 42 “journeys” until being privileged to reach the higher “land of the living” [like the 42 journeys of the Children of Israel in the desert].

Tzror Hamor and Pri Tzaddik (Parshas Mas’ei) explain that these journeys correspond to the 42-letter Divine Name that corresponds to the initial letters of the 42 words of the “Ana b’choach” prayer [printed after each of the six lines in the Siddur]. This is the Divine Name associated with the spiritual ascent, used by great Tzaddikim for the ascent of their soul [to higher spiritual spheres], or to ascend into “PaRDes.” That is why it is said every night in bedside Shma, according to the ARI-ZaL’s Siddur, in order to elevate one’s soul to the right place, and also every morning before we daven, in order to elevate the Tefila, because all ascents are through the medium of this Divine Name.

Through each of these journeys, Kedusha from one letter of the 42-letter Divine Name is revealed below until, when [all the letters of] the Name are completed, we are privileged “to arrive at the rest and the inheritance.”

The Zohar and the ARI-ZaL (Parshas Vayechi) state that, 30 days before one’s passing, the part of the soul called the “Tzelem” (and the transcendent spiritual light – “Or Makkif”) leave the body. As explained, the concept of “Lavud” can apply even within three days of an event; accordingly, the “Histalkus” (passing away) of our mother’s Tzelem would fall on 14 Iyar, Pesach Sheni, her 42nd birthday! Our Sages’ saying (Talmud, Kiddushin 38a) that “G-d

completes the lives of Tzaddikim from day to day and from month to month" was thereby literally fulfilled in her life span!

DURING HER ILLNESS

Often during her sickness, she would say that her worry was not for herself, for she did not at all mind leaving this world. Her worry was for her responsibility towards her children, especially the younger ones, and also towards Heaven. For this reason, she wanted to have done all that could humanly be done by natural means to affect her recovery, even if it involved painful and exhausting treatment. Only after she knew that she had done everything possible did it no longer trouble her.

On the other hand, even when she spoke such words, she was in a joyous mood, she always had firm Bitachon (trust) in G-d. Her Bitachon was on the level explained in Chassidus, that even if an unfavorable decree has been issued, G-d forbid, nevertheless our trust in G-d that everything will work out well in a manner clearly apparent, can itself alter the situation. This is expressed in the Tzemach Tzedek's words: "*Tracht gut, vet zain gut!*" – thinking optimistically ensures that it works out well.

During this difficult period, some of her relatives requested the blessing of several Torah leaders, asking them to pray for her. When doubt arose concerning treatment methods and the Rebbe, shlita, could not then be asked about it, some wanted to seek the opinion of other Torah leaders. It was suggested that they ask the advice of a well-known Rabbi whom she, too, considered an outstandingly great personality. Her retort was usually sharp: "Risking my life blindly by agreeing to any treatment, I can do only in accordance with the decision of the Rebbe, shlita! It may not be logical," she added, "but I cannot act differently."

During her last weeks, our father asked her: "When you recover, G-d willing, what will you have learned from this whole course of events?" For we should learn a lesson in serving G-d from everything. She replied: "I have learned the greatness of every Jew, and how much we should love each one..."

She was referring to the many examples of sacrifice and love for one's fellow-Jew shown towards her by relatives and friends, who assisted each in his or her special way. She was especially impressed by Reb Sholom Oberlander of Williamsburg, without having ever known or seen her, dedicated all his energy to helping her, even traveling on his own initiative to Toronto to reinforce the contact with her doctor. She recounted his deeds to several people. To consider every Jew precious and love all Jews to the extent of utter devotion – and, it should go without saying, not to talk or even think negatively about them – that was the

OUR MOTHER YEHUDIS

lesson she learned from her situation in which we repeated on several occasions.

She said that, when she would recover, she, too, would like to act like Reb Sholom and all the others who helped her. “But what can I do,” she added, “when, to give help like they have done, one needs special capabilities, which I don’t have...”

HER FINAL DAYS

On the evening before Thursday, 10 Sivan, 5752, she was staying at the home of her brother, the family of Mr. Avraham Reichman. During the night she felt very sick and could not fall asleep until 6:00 a.m.

She tried to lie quietly so as not to disturb our father. However, he realized how much she was suffering and tried to help her as much as he could. This upset her extremely, and she did not stop thanking him for his efforts and excusing herself that she was forced to bother him.

As her pain intensified, she said several times: “This body is no longer a body...” At one point she said: “I’m thinking about something, but I don’t want to say what it is.” That was the only time she spoke in such a vein, for even in her most difficult hours she retained her trust and hope in G-d.

At 8:00 a.m., after she slept two hours, they had to awaken her to take her to the hospital, there she stayed all day. During her operation, apparently, her life-threatening tumor had been removed but the surgeon had not succeeded in removing all infected cells.

Throughout the day, she ate nothing but drank a lot. As night fell, the doctor stated his opinion that this is the most serious case and then he intended to continue treatment through the night. A special exception was made to permit her to stay at the hospital through the night while she underwent various treatments. Even in such a state she was careful to keep her hands clean, when necessary, always requesting water to wash her hands.

She apparently had no idea how serious her situation was. When she asked why she had to stay in hospital overnight, she was told it was to avoid bothering her with the trip back and forth. Her breathing was already difficult by then, and she was receiving oxygen. A Pidyon Nefesh was sent to the Rebbe, shlita, and a message to several places to say Tehillim for her, while a special Minyan was convened at the Kosel Maaravi to pray for her.

At midnight her situation improved, and she was able to drink and eat a little. She was still careful to say Brachos before and after eating, as usual. Our father and her sister-in-

law, Mrs. Schiffer from Vienna, who had hardly left her bedside for over a month, became encouraged and went to snatch a short rest, or two nurses stayed with her.

At 4:00 a.m. her situation worsened. Our father was informed at 5:00, as he donned Tefilin of RaShi to say Shma. He sat down next to her, saying Pittum Haketores, Tehilim etc. He put \$100 into the charity-box and Rabbi Meir Baal Hanes, and placed a coin in her hand, which she held with her fingers and was assisted to put it into the charity-box.

Our father encouraged her, explaining what thoughts she should have in mind at such a time. She responded with a nod of her head to indicate that she understood.

Throughout these hours, she was utterly calm. In the course of the night, she had been composed, and was not undergoing any suffering. Nor was she at all distressed.

The nurses came back to treat her, while her father sat at some distance from her, studying Tanya, Iggeres Hakodesh, letter 11 [which explains how we should relate towards worldly suffering].

At dawn, she said to the nurses and her sister-in-law: "It's getting lighter..."

“SHE LAUGHED AT HER FINAL DAY”

Our father was still studying when she suddenly motioned that she wished to speak with him. He hurried to her bedside, and she told him: "*S'kumt shoin di yeshua!*" ("The salvation is already coming"), repeating it twice to ensure that he understood.

She asked for the oxygen to be removed from her nose (see Rabbeinu Bachayei, Parshas Noach, on the verse: "Whatever had a living soul in its nostrils" – "From here we learn that the soul leaves through the nose when one dies"). Our father repeated her request aloud so that those taking care should do what she asked.

He told her: "If the Yeshua is indeed already coming, put on a smile!" (among other reasons, his intention is that, through joy, the harsh decrees are "sweetened"). She did it as she had asked (see Talmud Kesubos 103b, and Avos D'Rabbi Nassan, 25:2: "If one dies with a smile on one's face, it is a favorable sign for him;... in joy, it is a favorable sign for him...").

She didn't ask something, but it was unclear whether she wanted to know if you had anything to say to her or whether she had to say something, a prayer, Tehilim etc. (ibid. "If one dies in the middle of talking, it is a favorable sign for him..."). Since the request was unclear and her husband did not realize that the end was so close, still hoping strongly that she

OUR MOTHER YEHUDIS

would recover (for he had seen her in apparently worse situations), he told her to continue trusting in G-d and to have in mind those thoughts that he had previously told her.

At that point she closed her eyes, and our father returned to his seat. The doctor arrived a few minutes later, took a look at her, and announced that these were her final moments. She breathed a final breath, while my father recited the “verses of Divine Unity.” And her pure soul ascended, and she passed away from us.

Our late mother was privileged to leave this world in a composed state of mind and body (“If one dies in a composed state, it is a favorable sign for him...” *ibid.*). Virtually none of the characteristics associated with dying or apparent upon her; her face and death looked as if she were sleeping (“If one’s face is yellow and red, it is a favorable sign for him...” *ibid.*).

Indeed everything mentioned by your Sages (*ibid.* and other holy sources) as a favorable sign for one who passes away were fulfilled in her: throughout her final hours she lay on her side facing west and facing the people near her; her outstanding Tznius (modesty) which she observed meticulously throughout her life was preserved in all details (see TaZ on Yoreh Deiah, end of ch. 339) even in her final moments; her mind remained clear until the moment her soul left her; she passed away on Erev Shabbos Kodesh, and was laid to rest that day after midday; and she left behind her seven sons...

The above are just a few details. This should comfort us in double measure when we realize that her entire life was spiritual, and that is how, joyously, she passed on to the spiritual world – as the Scriptures say: “For you shall go away joyously...” In her were clearly fulfilled the words of the holy Or Hachaim commentary (end of Parshas Va’eschanan): “Close before their passing away, G-d gives the Tzaddikim a taste of the their future world, satisfying their soul, and they ‘fall asleep’ joyously” (based on Midrash Breishis Rabba 62:3).

Her spirit will remain among us literally until “G-d will wipe tears from every face” at the arrival of our righteous Moshiach very, very soon.

BY HER FAMILY

אמא יהודית ע"ה

נפטרה בערב-שבת-קודש; הובאה לקבורה אחר חצות היום והשאירה אחריה שבעה בנים זכרים.

אלה היו מעט עובדות, וזאת תהי' נחמתינו בכפלים בראותינו שכל חייה הי' חיים רוחניים, וכך מתוך שמחה, גם עברה לעולם הרוחני, כמאמר הפסוק "כי בשמחה תצאו". ונראו בה במוחש דברי האור החיים הקדוש סו"פ ואתחנן: "הצדיקים מטעימם ה' סמוך למיתתם מעין עולמם ונפשם שבעה וישנים מתוך שמחה כו" (ומקורו בב"ר סב,ג) והרי רוחה עומדת בקרבינו ממש עד אשר ימחה ה' דמעה מעל כל פנים בביאת משיח צדקינו בקרוב ממש.

בני המשפחה

בשלב זה שבו ה"אחיות" לטפל בה. אבינו שי' התישב בריחוק מה ממיטתה וקרא באיגרת הקודש סימן י"א, ד"ה "להשכילך בינה" ... (עיי"ש).

בעלות הבוקר אמרה להאחיות ולגיסתה הנל"ל

"IT'S GETTING LIGHTER" ...

ותשחק ליום אחרון

עודו קורא והיא לפתע רמזה שרצונה לדבר עם בעלה. הוא מיהר למיטתה והיא אמרה לו מילים אלו: "סקומט שוין די ישועה" ... (חזרה ע"ז מספר פעמים כדי לוודא שהבין) וביקשה שיוציאו את צינור החמצן מחוטמה (יעוין בחיי פ' נח על הפסוק "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו" - "מכאן שהנשמה יוצאה מהחוטם במות האדם"...) אבינו שיח' חזר על דבריה בקול רם ובשמחה כדי שישמעו המטפלים ויבואו למלאות רצונה. אז אמר לה אבינו שי': אם כדברייך, שכבר באה הישועה, העלי חיוך על שפתותייך... (הוא נתכון, בין השאר שע"י השמחה תהיה המתקת הדינים). היא עשתה כבקשתו. (עי' כתובות קג,ב, ואבדר"נ פכ"ה,ב, "מת מתוך שחוק סימן יפה לו... מתוך שמחה סימן יפו לו"). אח"כ שאלה את בעלה ולא היה ברור: האם ברצונו להגיד לה משהו או אולי האם יש צורך להגיד משהו, איזו תפילה או פסוקים וכיו"ב. ("מת מתוך הדיבור סימן יפו לו". שם). היות והשאלה לא היתה ברורה, וגם בעלה לא חשב כלל שהשעה קרובה כ"כ ותקותו היתה חזקה שתתרפא (כי כבר ראה אותה במצבים גרועים יותר לפי ראות עינים) לכן אמר לה שרק תמשיך להתחזק בהשי"ת ולחשוב המחשבות שאמר לה מקודם, ותוך כדי כך סגרה עיניה. אבינו שי' חזר למקומו. לאחר כמה דקות הגיע הרופא, הביט בה, והודיע לו כי אלו רגעי האחרונים. היא נשמה נשימה עוד נשימה אחת, בה בשעה אמר אבינו את פסוקי היחוד, ואז נשמתה הטהורה פרחת ונסתלקה מעמנו.

זכתה אימנו הכ"מ ונסתלקה מהעולם מתוך מנוחת הנפש והגוף. ("מת מתוך היישוב סימן יפו לו". שם) כמעט ולא הי' ניכר בה סימני גסיסה ותואר פניה היה כבשעת שינה. ("פניו צהובים ואדומים סימן יפה לו". שם).

בעצם, נתקיימו בה במלואם כל הדברים המנויים בחז"ל שם ובספרים הקדומים כסימן יפה למי שנפטר באופן זה: כל הזמן שכבה על צידה ופניה כלפי מערב וכלפי העם"; צניעותה המופלגת שהקפידה עליה כל חייה נשתמרה בכל הפרטים (עיינ ט"ז יו"ד ס"ס של"ט) גם ברגעי האחרונים; דעתה היתה צלולה עד רגע יציאת הנשמה;

אמא יהודית ע"ה

בשמונה בבוקר, לאחר שישנה כשעתיים, הוכרחו להעירה על-מנת לנסוע לבית הרפואה, שם נחה כל אותו יום.

הסתבר כי הרופאים הצליחו למוסס את הגידול שאיים על חייה אך הם לא הצליחו לסלק מן הגוף את הליחה שנתהוותה.

במשך כל היום לא אכלה כלום ורק שתתה הרבה. ברדת הערב גילה הרופא שהוא רואה במקרה זה בעיה קשה והוא מתכוון להמשיך ולטפל במשך הלילה. באופן יוצא מן הכלל ניתנה הרשות להשאירה שם במשך הלילה והיא עברה כמה טיפולים נוספים. גם במצבה הזו הקפידה מאוד על נקיות הידים, ולעת הצורך ביקשה תמיד מים לנט"י.

היא עצמה לא ידעה כנראה עד כמה חמור מצבה וכאשר שאלה מדוע עליה להישאר בבית-הרפואה נענתה כי רצו לחסוך לה טירחה מיותרת בנסיעה הביתה הלך ושוב. בשעות אלו כבר כבדה עליה הנשימה והיא נעזרה בחמצן. שלחו עבורה פ"נ לכ"ק אד"ש, וכן הודיעו לכמה מקומות שיאמרו תהלים לעורר רחמי שמים. מנין מיוחד פנה להתפלל עליה בכותל המערבי.

בחצות הלילה השתפר מצבה והיא אף שתתה ואכלה מעט. כמובן שגם כאן הקפידה על ברכה ראשונה ואחרונה כמו תמיד. אבינו שי' וגיסתה מרת שיפער תחי' מווינה שכמעט ולא זזו ממיטתה יותר מחודש ימים - התעודדו מעט ופנו לנוח קימעה. לידה נשאר רק שתי "אחיות".

בשעה ארבע לפנות בוקר הורע מצבה. לאבינו שי' נודע הדבר בשעה חמש ואז הניח תפילין דרש"י וקרא ק"ש, התישב ליד מיטתה ואמר פטום הקטורת ומזמורי תהליך וכו'. אח"כ נתן מאה דולר בקופת רבי מאיר בעל הנס. גם בידה נתן מטבע שתפסה בו באצבעותיה וע"י עזרה הניחה היא בעצמה את המטבע בקופה.

אבינו שי' אמר לה דברי חיזוק וביאר לה איזה מחשבות עליה לחשוב בשעה זו. היא השיבה לו בתנועת ראש לאות שהבינה את הדברים.

בכלל היתה לגמרי בישוב הדעת. גם לפני-כן במשך הלילה, היתה במנוחה, בלי יסורים ובלי בלבול הדעת כלל וכלל.

יו"ל ליאהרצייט השלושים - י"א סיון ה'תשפ"ב

בתקופה קשה זו שלה היו מקרוביה שהזכירוה לברכה אצל כמה מגדולי ישראל שיתפללו לרפואתה. כאשר נתעורר ספק בדבר אמצעי הטיפול וקשה היה אז לשאול אצל כ"ק אד"ש, היו מי שרצו לשאול לדעתם של גדולי ישראל אחרים. הציעו בפניה לשאול לעצתו של רב ידוע שגם בעיניה היה מוחזק ל"גברא-רבה" באופן מיוחד. אך תגובתה היתה חדה: "למסור נפשי בעינים עיוורות ולהסכים לצורת טיפול מסוימת יכולה אני רק ע"פ הכרעת כ"ק אד"ש! אולי אין זה ע"פ שכל - הוסיפה - אך אני יכולה אחרת"...

בשבועות האחרונים למחלתה נשאלה ע"י בעלה אבינו שי': כשאי"ה תבריא, מה למדת מכל הענין? שהרי כל מאורע יש ללמוד הוראה בעבודת ה'. תשובתה היתה: למדתי מעלתם של ישראל "וואס א איד איז" ועד כמה יש לאהוב יהודי... היא נתכונה לכל גילויי המסירות והאהבת-ישראל כלפיה מצד כמה קרובים וידידים שעזרו לה בכל מאודם, כל אחד לפי דרכו. במיוחד התפעלה מר' שלום שי' אובערלנדר את כל מרצו לעזור לה, עד כדי נסיעה מיוזמתו לטורונטו כדי לחזק את הקשר עם הרופא. היא סיפרה על פעלו לכמה אנשים. לייקר כל יהודי ולאהבו עד כדי התמסרות מלאה - ואצ"ל שלא לדבר ואפילו לחשוב בצורה שלילית על שום יהודי - זוהי ההוראה שלמדה ממצבה ועל כך חזרה בכמה הזדמנויות.

אמרה שגם היא היתה רוצה להתנהג כר' שלום וכל השאר שעזרו לה, לכשתבריא. אך מה יכולה אני לעשות, אמרה, בעוד שלעזרה בצורה שהם פעלו יש להיות מוכשרת לכך ואני אינני מוכשרת...

ימיה האחרונים

אור ליום ה', י' סיון, לנה בבית בת אחיה, משפחת ר' אברהם שי' רייכמן. במשך הלילה הרגישה מאוד ברע ולא נרדמה כלל עד שש בבוקר.

השתדלה מאוד לשכב בשקט מוחלט כדי שלא להטריח את בעלה אבינו שי'. בכל זאת, הוא חש ביסוריה והשתדל לעזור לה כמיטב יכולתו. ומה מאוד הצטערה, ולא פסקה מלהודות לו על מאמציו ולהתנצל על שמוכרחת להטריחו.

בגבור עליה כאביה התבטאה כמה פעמים "דער גוף איז שוין ניט קיין גוף", ופעם אחת אמרה "איך קלער עפעס, אבער איך וויל עס ניט זאגן". ויצוין שזו היתה הפעם היחידה שידברה בסגנון כזה, שכן גם בשעותיה הקשות שמרה תמיד על ביטחון ותקווה.

והלוא אמנו ע"ה, במשך כ"ב שנים אלו, לא רק שלימדה את "בנה הקטן", אלא הספיקה ללמד מאות ואלפי תלמידות (כמה בתי ספר בנ"י: בית רבקה, מכון חנה, שרה שנירר, בית יעקב דגור ופאפא ועוד). והשאירה עשרות, ואולי מאות, טייפס משעוריה והרצאותיה.

ויהיו חיי שרה "יומין שלימין"

והנה ימי חייה ה' מ"ב שנים וחודש פחות ג' ימים, ורואים בזה ענין של שלימות מיוחדת. ויובן, על פי דברי הבעש"ט (בספר דגל מחנה אפרים פ' מסעי) שכל אדם מיום הוולדו עד הלכו לעולמו צריך לעבור מ"ב מסעות עד שזוכה לארץ החיים העליונה ע"ש.

ובספר צרור המור ופרי צדיק (פ' מסעי) מבואר דהמ"ב מסעות הם כנגד השם של מ"ב אותיות של אנא בכח (אב"ג ית"ץ וכו') והוא שם "העלייה" שנשתמשו בו הצדיקים לעליית נשמה, או לעלות לפרד"ס (ולכן אומרים אותו כל לילה בקשעהמ"ט לפי נוסח האריז"ל, כדי להעלות נשמתו למקום הראוי, ובבוקר לפני התפלה כדי להעלות התפלה, כי כל העליות הם ע"י שם זה) וע"י כל מסע נמשך קדושה מאות אחת משם מ"ב עד שכגומרים השם זוכים לבוא אל המנוחה ואל הנחלה.

וידוע מש"כ הזוה"ק והאריז"ל (בפ' ויחי) דל' יום לפני פטירת אדם מסתלק ממנו הנשמה הנקרא "צלם" (ואור מקיף) ולפי הנ"ל דג' ימים "כלבוד דמי" היתה אצלה הסתלקות זה (של ה"צלם") ביום פסח שני י"ד אייר שהוא יום ההולדת שלה, ובאופן זה נתקיים בה מאמר רז"ל (קידושין לח, א) דהקב"ה ממלא ימיהן של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש.

בתקופת מחלתה

בעת מחלתה אמרה כמה פעמים שעל עצמה אינה דואגת ולא איכפת לה כלל לעזוב את העוה"ז. אלא שיש לה התחייבות כלפי בניה, בפרט הקטנים שבהם, וכן כלפי שמיא - לעשות כל מה שאפשר לעשות בידי אדם ובדרך הטבע. ואפילו כאשר זה כרוך ביסורים וטיפולים מייגעים. לאחר שתדע שעשתה כל מה שביכולתה, שוב לא איכפת לה.

מאיך, גם בעת אמירתה דבורים אלה היתה בתנועה של שמחה. כי היא היתה תמיד חזקה במידת הביטחון, ודוקא כפי שהיא מתפרשת בחסידות. כלומר, שאף אם נגזר ח"ו משהו בלתי רצוי הרי עצם הביטחון שיהיה טוב בטוב הנראה והנגלה - משנה את המציאות. וכדברי אדמו"ר הצמח-צדק "טראכט גוט (וזה יגרום אשר) וועט זיין גוט!"

ביותר! המטבח היה כמעט בתוך חדר האמבטי'. למרות כל הקשיים לא התלוננה אף פעם וקיבלה הכל באהבה.

"פרשת ויחי"

בסמינר לימדה את ספר בראשית. (בנוסף להרצאותיה על חמש מגילות ועל מושגים שונים ביהדות). ומפליא הדבר, שהיא נהגה לומר שהיא מסוגלת ללמד את כל ספר בראשית מלבד פרשת "ויחי"... אפילו כשלמדה חומש עם ילדיה הקטנים דילגה על פרשה זו! מעולם לא הסבירה מדוע ובוודאי שמה שהפריע לה לא היה איזשהו קושי בפשט הכתובים וכיוצ"ב. אולי ניבא לה ליבה משהו ולא ידעה מה ניבא...

לפני שנספר על מחלתה האחרונה רצינו להזכיר את החסד שעשתה ה' עימה לפני 22 שנה. ביום בו נולד בנה בכורה, תיכף לאחר הלידה, נתגלה אצלה גידול. בליל ש"ק לפני "השלוש זכר" אמר הרופא לאבינו ש'י' שנותר לה לחיות לכל היותר שבועיים... כידוע ניתנה הרשות לרופא לרפאות אך לא לייאש ות"ל שלאחר ניתוח נתרפאה לגמרי וחייתה עוד 22 שנה פחות ג' ימים. (מאותה מחלה לא נשאר שום רושם כלל ואין לזה קשר למחלתה האחרונה). ומצינו סיפור דומה בגמרא בבא בתרא (יא, א) על גבאי צדקה בשם בנימין הצדיק שבשנת בצורת הציל בכספו הפרטי אשה ושבעת ילדיה, ועשה זאת למרות מצבו הדחוק. לימים חלה ונטה למות. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבוננו של עולם, אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעת בניה ימות בשנים מועטות? מיד קרעו לו גזר דינו והוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו".

כן מצינו סיפור כזה בזהר פרשת בלק (הובא במפרשים על העין יעקב ב"ב שם) אודות התנא ר' יוסי שהוסיפו לו כ"ב שנות חיים על שנותיו כדי שילמד תורה עם בנו הקטן. ע"ש במהרש"א שביאר טעם מספר כ"ב משום שמצינו בתורה שהן נקראות שנים מועטות ברבקה שאמרה ליעקב "וישבת עמו ימים אחדים" (כפרש"י שם) ונתעכב שם כ"ב שנים.

ובספר בין יהודע שם מוסיף עוד טעמים ע"פ הסוד למספר זה. ועיין ב"ב פח ע"ב דענין הברכה תלוי במספר כ"ב כנגד כ"ב אותיות התורה.

אצל אמנו הכ"מ חסרו אומנם ג' ימים מחשבון כ"ב השנים, אך ידוע מה שכתוב בספרים הק' שבנוגע לכמה ענינים רוחניים שייך "לבוד" גם בענין הזמן, וא"כ עד ג' ימים כלבוד דמי. כך סיבב מסבב הסיבות באופן שתהיה פטירתה בעש"ק ותבא לקבורה בו ביום אחר חצות.

אמא יהודית ע"ה

באה לחודש תשרי לחצר כ"ק אדמו"ר שליט"א כבר היתה לה ידיעה רחבה ועמוקה בדא"ח ובכל הקשור לחסידות. היא הצליחה לפתח את חושה המיוחד להבין ולהרגיש את הענינים לעומקם, גם בנושאי חסידות דקים. את השיחות בהתוועדות כ"ק אד"ש הבינה טוב מאוד עד שידעה לחזור עליהם בקלות. כבר בהתוועדויות הראשונות חזרה והסבירה, בין שיחה לשיחה, את הדברים לשכנותיה הצעירות. במשך כל השנים כמעט שלא החסירה שום התוועדות ושיחה מכ"ק אד"ש. בשנים הראשונות הלכה בעצמה, ואח"כ, כשנתחדשה האפשרות לשמוע ע"י הטלפון, שמעה ע"י הטלפון. היתה שומעת שעות ע"ג שעות, ופעמים רבות כשנגמרה השיחה היתה שומעת על ידי הטייפ עוה"פ, והי' זה דבר פלא - צימאון ותשוקה כזו לדברי כ"ק אד"ש. ומזה לבד הי' כ"א יכול לראות אז דאס איז א יוצא מהכלל'דיקער מענטש.

והיא הבינה את הכל בעומק און שטארק דערהערט, עד הנקודה הפנימית, כמו גדולי החסידים.

"פיה ולבה שוין"

אומרת היתה כי העיקר אצל דרשן "שהוא עצמו יאמין במה שהוא אומר", ולא שיאמר את המתאים והנהוג לומר במקום שנמצא. חיוני שהענין יהיה "אויסגהאלטן" אצלו. בענין זה, היתה אומרת, קל לראות איך כ"ק אד"ש הוא "חד בדרא" והדבר בולט בעת שיחותיו הקדושות. כל מי ששומעו, אפילו בפעם הראשונה ואפילו אינו יודע מי המדבר, הדבר הראשון בו יחוש הוא שיהודי זה מאמין ונאמן בכל ליבו לדברים שהוא אומר. "דער איד גלויבט טאקע אין וואס ער זאגט".

"בתוך עמי אנוכי יושבת"

כשהשתתפה במסיבות שאפה והשתדלה שהשיחה תהיה בעלת תוכן רוחני. כשבכל זאת קורה ששיחת המסובין היתה גולשת לנושאים "סתם", מעניני העולם, צר היה לה על כך, כמובן, אך מעולם לא נתנה לסובבים אותה להרגיש בכך אלא התנהגה כלפי חוץ כאילו הדברים מענינים אותה, לבל יפגע ח"ו מישהו.

"בצלו חמדתי וישבתי"

בחודש אלול תש"ל כאשר באה עם בעלה - אבינו והתינוק שיחיו לכ"ק אדמו"ר שליט"א בפעם הראשונה, גרה במשך ג' החדשים הראשונים, בתוכם ימי החגים, בתנאים קשים ביותר. הם דרו אז בחדר אחד קטן, בלי מיזוג אויר ובלי מקרר, והיו אלו ימים חמים

יו"ל ליאהרצייט השלושים - י"א סיון ה'תשפ"ב

היתה נקייה לגמרי מהג' אבות נזיקין הקנאה, התאוה, והכבוד, וגם כעס וגאווה ושאר מדות רעות לא שכנו באהלה. ולמרות שתפסה מקום חשוב ביותר בסביבתה, ושמה הגיע גם מחוץ לסביבתה... לא פעל עלי הדבר שום הרגש של גאווה והתנשאות כלל וכלל, אלא ראתה עצמה כאשה פשוטה ביותר (ובלשונה א פשוטע אידענע).

כשדברה עם נשים אחרות הצניעה את ידיעותיה. עד כדי כך שכששומעת היתה מדברים אודות מדרש או מאמר רז"ל כלשהו היתה מטה אוזנה לשמוע והתנהגה כביכול שומעת היא פעם ראשונה בחייה מדרש זה ואין לה מה לומר בענין. על אף שמדובר היה לפעמים בנושא אותו לימדה לאחרים וידעה אותו על בוריו לעומקו ולרוחבו, הרבה יותר מאשר שמעה. רק כאשר נשאלה ונתבקשה לענות השיבה והסבירה ככל שנדרש.

בשנה הראשונה אחר נשואיה, כשבעלה היה לומד דא"ח עם אחד מזקני החסידים בירושלים היתה יושבת בצד במשך כל זמן הלימוד עם הספר הנלמד ומאזינה לשיעור.

במשך אותו חורף הספיקה ללמוד את כל ספר התניא עם שער היחוד והאמונה ואגרת התשובה, ולחזור על הכל כמה פעמים. הספיקה ללמוד גם כמה מאמרים ב"דרך מצוותיך" לצמח-צדק ובכללם דוקא אלו הארוכים והעמוקים: "שורש מצות התפילה" ומצות "האמנת אלוקות". גם למדה ב"ליקוטי-תורה" של אדמו"ר הזקן.

בעצמדה למדה "ליקוטי שיחות" של כ"ק אדמו"ר שליט"א. אז נדפסו רק ד' החלקים הראשונים ולא היה ניתן להשיגם בשום חנות ספרים בירושלים. רק במאמץ גדול הצליחו להשיג בצורה פרטית ג' חלקים. אוהבת היתה לקרוא ב"ליקוטי-דיבורים" לכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ובכלל התענינה מאוד בסיפורים אודות הרביים והחסידים.

גם מתורתם של אחרים מגדולי ישראל, השכילה ללמוד ולהבין. היא קיימה את מאמר רז"ל "קבל את האמת ממי שאמרה" במלואו. בשנה הראשונה לנשואיה נהגה ללכת בכל ליל שבת אחר הסעודה ל"חסידישע טישן" שונים (כגון סלונים, תולדות אהרן, וחסידים ברסלב בזמן סעודה שלישית ועוד), והתענינה מאוד בכל הקשור לעניני חסידות והתנהגות של צדיקים וחסדיהם.

ומעניין שבפעם הראשונה שנכחה בהתוועדות של כ"ק אדמו"ר שליט"א, בש"ק ח"י אלול, דיברו המילים הראשונות על הפתגם הידוע "ח"י אלול גיט א חיות אין אלול, ח"י אלול גיט חיות אין דער עבודה פון אני לדודי ודודי לי". והרבי ביאר אז שהפתגם מכוון גם לחסידות הכללית, "אלול", וגם לחסידות חב"ד, "אני לדודי ודודי לי". כאשר

"ותעש בחפץ כפיה"

על אף טבעה האצילי שמשך אותה מאז ומעולם אל עולם הספרים והלימוד, ידעה תמיד לדחוק הצידה את רצונה הפרטי ולהקדיש את כל מירצה לתפקידה כאם בישראל.

במסירות גדולה עסקה בענייני הבית ובטיפול בילדים, ומעולם לא חיפשה אמתלאות וסיבות להטיל משהו על אחרים. אדרבה, בזה היא הרגישה וראתה תפקיד עיקרי, להיות עקרת בית ואם לילדים במלוא המובן. כל כך הצליחה לסגל את רצונה ומחשבותיה לתפקידה בבית עד שהיציאה מהבית, אפילו כדי ללמד או למסור הרצאות וכיו"ב, היתה אצלה בבחינת יציאה מגדרה, למרות שמצד טבעה האמיתי הלוא אהבה את הספר והלימוד.

כבוד גדול רחשה לבעלה, אבינו שיחי'. אפילו בדברים קטנים וקלים ביותר - כל שחששה שמא יקשה עליו הדבר אפילו לא העלתה על דעתה להטריחו בזה. גם אצל אחרים השתדלה שכך ינהגו עימו.

"אשה חכמת לב"

דעותיה היו חזקים והשקפותיה ברורות. היתה בעלת דעת באופן יוצא מן הכלל בכל הנוגע לסדר ובעיות החיים בכלל, ובנוגע ליהדות תורה וחסידות בפרט. בתוקף תפקידה כמורה ומחנכת ומרצה לנשים - בזמניה הפנויים, התייעצו עימה רבות בבעיות אישיות מסובכות, ותמיד הייתה עצתה בהירה וברורה.

יחד עם זאת הייתה בבחינת "רך כקנה" לכל אלו שבאו להנות מתבוננת, וכזה היה יחסה עם תלמידותיה, ברכות ובפשטות ובסבר פנים יפות.

ככלל, בכל ענייני החיים חשוב היה לה רק מה שנוגע באופן ישיר ליהדות, וכל השאר לא תפס בליבה מקום. היתה תמיד בשמחה ואת כל הקשיים ביטלה תמיד ע"י צחוק ובדיחה. תמיד ידעה להבחין ולדעת מה לקרב ומה לרחק, מה עיקר ומה טפל, והכל בלי "בליטות" וחיצוניות.

למרות החלטיותה ותוקף דעתה, הרי כלפי בעלה היתה חדורה התבטלות גמורה והיתה מבטלת דעתה מפני דעתו בכל פרט, כקטן כגדול.

אמא יהודית ע"ה

לקראת יום ה"שלושים" לפטירתה של אמנו הרבנית שרה טושנא (יהודית) בת גרשון, ע"ה רצינו להעלות אי אלו קיום אופיניים לדמותה היקרה, אשר גם זה לכיבוד אם יחשב, ובודאי יקל, עלינו ועל אחרים, לקיים מ"ש "והחי יתן אל ליבו".

לא ניסינו לתת תיאור מקיף וממצה של אישיותה, במקום זאת בחרנו לספר רק על כמה עובדות ועל כמה פרטים בהנהגתה. על אף מיעוטם בכמות, בכל זאת הם מהוים, לדעתנו, שורה של ביטויים נפלאים למיוחד שהיה בה.

אמנו הכ"מ ראתה בחינוך ובהקניית דעת התורה לאחרים - את יעודה בחיים. תקותינו ששורות אלו יעזרו לה להיות גם היום מה שהיתה תמיד - דוגמה ומקור השראה לרבים. "ומה זרעה" - וכל תלמידה - "בחיים" עפ"י תורת חיים, אזי "גם היא בחיים". ועד לחיים כפשוטם כאשר "הקיצו ורננו שוכני עפר" והיא בתוכם.

ב"ה

אמא יהודית

יו"ל ליאהרציט השלושים
י"א סיון ה'תשפ"ב

